

GENURILE BIOGRAFICULUI, ÎNTRE TIMPUL TRĂIRII ȘI TIMPUL MĂRTURISIRII – INVITAȚIE LA RE-LECTURĂ

Petruța Stan*

În prefața la cartea *Genurile biograficului*, Eugen Simion simte nevoia unei clarificări, în scopul de a integra preocuparea prezentă într-un demers mai amplu: „Cartea de față face parte dintr-un ciclu tematic: *Întoarcerea autorului* (1981), *Ficțiunea jurnalului intim* (I-III, 2002) și, dacă încalc puțin frontiera dintre teoria literaturii și ficțiunea diaristică, aș putea cita în această ordine de preocupări și *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* (1977) și *Sfidarea retoricii. Jurnal german* (1986)”¹. Această trudă întinsă pe mulți ani, întreruptă uneori de apariția altor studii, are, în fond, ca țintă o re-lectură a unor texte trimise adesea de critica literară în subsolul literaturii. Deci, Eugen Simion, înarmat cu răbdare, stabilește un sistem de clauze, o serie de particularități și chiar o poetică a scriiturii intime, prin excelență o scriitură ce se împotrivesc regulilor, astfel încât să îi ofere un loc mai în față, să o scoată din statutul de cenușăreasă a scrisului. Demersul recuperator începe ca o meditație critică desfășurată în plan eseistic și se transformă într-o construcție solidă și amplă, ce schimbă oarecum situația și o face un pariu câștigat. Trecerea în revistă a „genurilor biograficului” aduce în discuție memoriile, autobiografiile, romanele-jurnal, romanele-memorii, eseurile autobiografice și tot așa, până la scriitura de tip epistolar, cu exemplificări numeroase. Totodată, atenția sa se îndreaptă, conștient sau nu, mai ales către jurnalul intim ca gen ignorat, privit cu dezinteres, cu scepticism sau chiar cu ostilitate de către critica literară și de către public, demers ce-și are centrul de greutate în *Ficțiunea jurnalului intim* (I-III). Ar fi de notat faptul că îndelung așteptata „literatură de sertar” din a doua jumătate a secolului trecut, care ar fi trebuit să inunde piața de carte după momentul 1989, s-a dovedit a fi constituită mai ales din texte diaristice, iar publicul a avut și are nevoie de o educare și de o direcționare a lecturii unei astfel de scriituri. De altfel, Eugen Simion inventariază minuțios funcțiile jurnalului intim, apelând, pentru exemplificare, la texte celebre aparținând unor epoci diferite.

Primul subiect pus în discuție face referire la funcțiile acestui tip de text, precum și la motivația diaristului de a ține cu obstinție un jurnal: „De ce un individ oarecare, fără ambiții literare, ca secretarul Amiralității Britanice (Samuel Pepys), se apucă să noteze în caietele lui secrete micile evenimente ale vieții sale? De ce, apoi, o

* Profesor dr., Colegiul Național „Nicolae Iorga”, Vălenii de Munte, județul Prahova; e-mail: petruta.stan@yahoo.com.

¹ Eugen Simion – *Genurile biograficului*, vol. I, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008, p.7.

adolescentă care trăiește ascunsă de frica hitleriștilor (Anna Frank) simte nevoia să înregistreze stările ei de spirit în clandestinitate? Și, la alt etaj al problemei, de ce unii scriitori mari (Stendhal, Tolstoi, Gide, Kafka, Virginia Woolf, Musil, Thomas Mann) țin jurnale intime, iar alții ca Balzac, Flaubert, Zola, Proust, Eminescu, Arghezi, Sadoveanu nu?”².

Deci, Eugen Simion pornește de la o afirmație a lui Maurice Blanchot, care scoate în evidență faptul că insignifianța jurnalului intim este tocmai resortul interesului pentru jurnal, pentru că diaristul scrie cu scopul de a-și proteja zilele ce trec, chiar dacă au sau nu ceva remarcabil, conferind astfel semnificație nesemnificativului. După care nuanțează această afirmație: o justificare este cea comună tuturor diariștilor, în sensul că notarea zilelor le împiedică să dispară fără urmă, să fie uitate; a doua justificare face însă referire la capacitatea textului diaristic de a prezerva trecutul pentru posibile întoarceri la experiențe anterioare, subliniind rolul ceva mai complex de aide-mémoire al scrierii diaristice, în sensul că jurnalul are datoria de a salva trecutul de la uitare, dar și datoria de a se salva pe sine, ca text, de pericolul aceleiași uitări. Următoarea funcție inventariată este cea de instrument al cunoașterii de sine, Eugen Simion făcând referire la *eul profund* (Proust) sau *eul pur* (Valéry) și la *eul superficial*, deși, spune criticul, această funcție nu este neapărat specifică jurnalului, ci caracterizează și memoriile, și autobiografia sau, în sens mai larg, literatura subiectivă. Astfel, diaristul vrea să se cunoască, dar și să se facă el însuși cunoscut prin demersul său confesiv. De asemenea, jurnalul intim nu este străin de descoperirea sentimentului religios, *agape* putând fi practicat în intimitatea jurnalului, căutarea lui Dumnezeu permițând căutarea de sine. Tot o temă cu valoare universală este și erosul, uneori pe baze psihanalitice. În această situație, discursul diaristic devine un îndreptar moral (*agape*) și un sonar pentru catalogarea complexelor ascunse în străfundurile ființei umane, o justificare a nevrozelor sexuale, o manifestare a libidoului. Mai este dezvăluită și o misiune terapeutică asociată jurnalului, acesta fiind văzut în ipostaza de confident tăcut și binevoitor, care nu reacționează punând la index confesiunea, indiferent cât de impudică ar fi ea, sau de instrument expiator pentru erori mai flagrante sau mai subtile. Importantă este și funcția de „atelier de fraze”, de „laborator în umbra operei majore”, cum o numește Eugen Simion, tocmai pentru că jurnalul permite o desfășurare de forțe inegale, fără constrângeri, un mozaic de idei disparate, sub imperativul lipsei de pretenții literare. Textul diaristic devine un posibil exercițiu de stil, un depozit al temelor, un surrogat al mării creații care întârzie să se materializeze, o rudă mai ponosită a literaturii. Totuși, criticul amintește și cazul unor scriitori precum Thomas Mann sau Gide, ce rămân devotați jurnalului intim, trecând nestingheriți din textul taciturn și clandestin în cel literar și public. Apoi este identificat „motivul tragic” sau „motivul somației”, atunci când jurnalul este,

² Eugen Simion – *Ficțiunea jurnalului intim, vol.I*, Univers Enciclopedic, București, 2005, p.47.

cu adevărat, o scriitură clandestină, când primejdia amenință atât pe diarist, cât și produsul său de taină, iar lectura ulterioară a paginilor poate provoca o puternică reacție emoțională, așa cum s-a petrecut în cazul jurnalului Annei Frank. Poate exista, însă, și situația excepțională în care asemenea experiențe-limită pot fi notate mai târziu, când diaristului istoria îi permite confesiunea, ca în cazul lui Steinhardt sau Mircea Vulcănescu. O altă funcție a jurnalului este dictată de „motivul estetic”, atunci când diaristul, celebru sau nu, notează, cu regularitate sau nu, din dorința, secretă sau exprimată, de a transforma un text intim într-unul public, așa cum face Mircea Eliade. Se pune atunci problema lucrului asupra textului, finisajul aplicat frazei venind împotriva spontaneității și transformând jurnalul intim atât într-un text literar, cât și într-un text anti-literar. Eugen Simion susține cu modestie că demersul său personal este o încercare de sistematizare a studiilor care s-au ocupat de scrierea diaristică, multe dintre ele limitate la literatura occidentală. Din această perspectivă, o cauză a experienței diaristice în Europa de Est o constituie regimurile totalitare cu întreg sistemul de interdicții, ce ar putea justifica nevoia de clandestinitate și refugiul în spațiul scriiturii intime, jurnalul devenind: „un semn al timpurilor rele, un semn al unei istorii bezmetice, al lipsei de libertatea expresiei”³. Un asemenea demers transformă jurnalul intim într-un spațiu al libertății absolute. În acest sens, criticul inventariază și alte justificări, mai mult sau mai puțin serioase: experiența mistică (jurnalul ca exercițiu spiritual), „starea de negativitate” (brutalul refuz al comunicării cu ceilalți, al acceptării sistemului de valori morale impus de societate), „paradoxul leneșului” (a scrie pentru a-ți omorî timpul), „paradoxul scriiturii” (a scrie pentru amuzament, cu conștiința asumată că textul nu are nicio valoare), jurnalul de călătorie (diaristul joacă în cunoștință de cauză rolul personajului itinerant din literatură).

De asemenea, Eugen Simion pune problema raportului adevăr-frumos în textul diaristic, raport cu alte semnificații decât în literatură, având ca punct de plecare disocierea făcută de Mircea Eliade cu privire la modalitățile de abordare a jurnalului intim, din perspectiva stilului: diariști care apelează la scrierea neglijentă pentru a conferi credibilitate, autenticitate și spontaneitate confesiunii și diariști care finisează confesiunea până la înzestrarea textului cu expresivitate literară.

În consecință, criticul ia în discuție câteva caracteristici ale jurnalului intim, care îl particularizează între alte scriituri. Prima ar fi tocmai *fragmentarismul*, ceea ce transformă jurnalul într-o construcție lipsită de arhitectură, discontinuă, justificare pentru unii teoreticieni care văd aici tocmai forța acestui gen de scriitură, în vreme ce pentru alții este motivul de excludere din ceea ce înseamnă literatură. O altă clauză este *calendaritatea* sau Legea Blanchot, diaristul fiind cumva nevoit să se supună disciplinei de a nota zilnic, în situația în care textul său beneficiază de libertate aproape deplină. Acest pact devine împovărător, subliniază Eugen Simion, intențiile inițiale ale oricărui diarist, de a consemna cotidianul, oricât de

³ *Ibidem*, p.78;

banal, și de a o face zilnic, sunt sabotate de sentimentul inutilității, de lene sau de emoții puternice, care, odată trecute pe hârtie, riscă să se transforme în literatură, în chiar interiorul unei scrieri ce pare să aibă oroare de literaturizare. Totuși, nici unul dintre diariști nu semnează un pact al duratei, observă criticul, subiectivitatea capricioasă încălcând orice altă convenție. În consecință, el inventariază și patru tipuri de încălcare flagrantă a legii calendarității. Prima infracțiune este legată de transcriere, diaristul notând evenimentele pe foi dispartate, pentru a trece mai târziu la operațiunea consemnării efective în jurnal, moment în care nuanțează și reformulează sub impulsul unei stări de moment diferite. Infracțiunea este și mai gravă atunci când diaristul decide să-și publice scrierile și trece la recitirea și la cosmetizarea lor voluntară, ameliorând stilul neglijent. Eugen Simion denumește această operațiune *infracțiunea transcrierii*. Un alt păcat sancționabil este botezat *neprevăzuta înșelătorie sau înșelătoria involuntară*, adică încălcarea simultaneității, și în această situație diaristul își lecturează propriul jurnal cu creionul în mână, îndreptând notele ici-acolo. Mult mai gravă i se pare lui Eugen Simion culpa conștientă a celui care își folosește scrierea intimă ca instrument al oportunismului, adaptând jurnalul la interesele de moment ale societății, ca atunci când personalități culturale își publică textele cosmetizate în acord cu ideologia epocii prezente și nu cu ideologia epocii în care au fost scrise sau cu propriile convingeri, texte revăzute în așa manieră încât se poate observa grosolănia falsificării. În rândul diariștilor „infractori”, Eugen Simion îi încadrează și pe aceia care nesocotesc, de la început, criteriul cronologic, îl elimină definitiv, ca în cazul lui Nicolae Steinhardt, *Jurnalul fericirii* fiind scris după detenție, confiscat de securitate, redactat într-o altă versiune până aproape de final, fiind apoi restituit autorului manuscrisul inițial. Acest tip de scriere încalcă și *legea simultaneității*, actul consemnării nemaicoincizând cu actul trăirii efective a evenimentelor. Criticul îl denumește *jurnal fără calendaritate*.

Este de remarcat faptul că, pe lângă acea clauză a calendarității, pe lângă principiul simultaneității, apar și sinceritatea, spontaneitatea și autenticitatea, ca legi guvernând discursul diaristic. Eugen Simion însuși identifică cele două timpuri în care trăiește diaristul – „timpul trăirii” și „timpul mărturisirii” – perfecta lor simultaneitate nefiind posibilă, pe de o parte pentru că nu se poate face efectiv consemnarea unui fapt în chiar momentul petrecerii lui și pe de altă parte pentru că diaristul notează și alte reflecții de moment; totuși, dintre toate *genurile biograficului*, jurnalul este cel mai aproape de simultaneitate, chiar și în varianta aceasta relativă. Pot fi descoperite, în viziunea lui Eugen Simion, cinci tipuri de relații între *timpul trăirii* și *timpul mărturisirii*, începând cu sincronizarea perfectă, spune criticul, ca și cum diaristul ar trăi cu un carnet în mână; apoi simultaneitatea începe să se fisureze lent, se notează azi ce s-a petrecut ieri, se consemnează spre seară evenimentele dimineții; a treia situație face referire la neputința efectivă a diaristului de a consemna, de exemplu el se află într-un spațiu carceral, astfel încât evenimentele trăite vor fi recuperate ulterior, vor fi reconstituite scriptic, însă dintr-o altă perspectivă; a patra infracțiune se produce în momentul în care diaristul

decide să-și transforme textul dintr-unul taciturn, într-unul public și se produce pe drumul de la manuscris la textul tipărit, fie din voința autorului, fie din rațiuni ce țin de editor, deși unii diariști nu-și doresc publicarea jurnalului în timpul vieții sau alții scriu cu conștiința clară că rândurile lor vor ajunge la un moment dat la judecata publicului cititor.

O altă problemă ce diferențiază discursul diaristic de orice alt tip de discurs este stabilirea unui raport cât mai aproape de realitate între autor, narator și personaj. Sau, în formularea succintă a lui Eugen Simion, „Cine vorbește în jurnalul intim și despre ce?” Răspunsul pare să fie foarte simplu, conform teoreticienilor: autorul se identifică fără îndoială cu naratorul și cu personajul. Situația este, însă, puțin mai complicată, iar criticul literar o rezumă într-o serie de opt postulate: diaristul refuză să scrie ficțiune, deci literatură; nu scrie cu intenția expresă de a publica; textul contestă orice reguli ale literaturii; se consemnează la repezeală, dar, fără voia autorului, discursul diaristic are șansa de a deveni sau nu o operă în sine; jurnalul este o cronică a tot ceea ce este insignifiant în existența diaristului, o consemnare despre sine; scrierea începe ca o prezervare a *eului biografic* și sfârșește uneori ca o prezervare a *eului profund*, parcurgând drumul invers al literaturii; diaristul refuză inițial rolul de autor în sensul obișnuit, dar publicarea jurnalului, fie și după moartea sa, îi conferă acest statut; diaristul are o poziție infamă în raport cu autorul de literatură, dar au existat cazuri în care valoarea jurnalului intim a copleșit valoarea operei de ficțiune, răsturnând ierarhiile.

Deși textul diaristic are un destin imprezvizibil – poate fi întrerupt, poate fi dus până la capăt, ceea ce înseamnă capătul vieții autorului –, odată devenit public, trebuie să suporte o judecată morală și una estetică, Eugen Simion considerând că cea morală are întâietate, venind tocmai de la cei amintiți în jurnal, nemulțumiți de imaginea creată, uneori gata să-l atace pe diarist, indiferent dacă acesta mai este în viață sau nu. O altă dificultate a diaristului constă tocmai în nevoia acută de a scrie despre sine și în scopul de a se autocunoaște; el devine obiectul propriului studiu de caz, dar poate cădea involuntar în capcana de a-și corecta autoportretul, de a se prezenta într-o lumină idealizantă, flatantă și, tocmai de aceea, incredibilă. Lectorului îi revine astfel sarcina de a descoperi printre rânduri adevărul, cu sau fără voia autorului, indiferent dacă se vorbește la persoana întâi (situația comună), la persoana a doua (Pavese) sau la persoana a treia (Gombrowicz), disimulând pentru a da mai multă credibilitate confesiunii. Eugen Simion demonstrează că în jurnal relația dintre autor, narator și personaj este destul de fragilă, mai ales când se pune problema personajului, care se transformă în textul confesiv într-o multitudine de *voci*, denumite *eul biografic* și *eul fictiv* (Musil), *eul critic* și *eul în expansiune* (Gombrowicz), *eul gânditor* și *eul critic* (Leonid Andreev), *eul profund/eul pur* și *eul superficial* (Proust, Valéry).

O altă problemă pusă în discuție de Eugen Simion este cea receptorilor textului diaristic, text prin excelență secret, fragmentar, neguvernabil de reguli și fără pretenții literare. Sintetizând, criticul înlătură orice urmă de confuzie între *lector*

și *destinatar*. Destinatarului diaristul îi rezervă un rol executiv, referitor, evident, la soarta textului, asemenea unui executor testamentar. Cât despre lector, situația sa este complicată de raportarea acestuia la discursul diaristic – *intern*, participând cumva la construcția textului, sau *extern*, clandestin, a cărui atitudine depinde de modul de receptare a textului, veninos sau binevoitor. Astfel, există un *lector posibil*, având o identitate generică, un fel de cititor probabil al jurnalului, căruia i se adresează autorul în cuprinsul scrierii, personaj ce nu trebuie confundat cu marele public. I se solicită înțelegere, clemență, este orientat abil în receptarea textului, dar va rămâne cu un rol pur decorativ cât timp jurnalul nu este publicat, jucând apoi el însuși partitura de ghid al lecturii pentru lectorul real. *Lectorul confident* se găsește într-o anumite relație de afecțiune cu diaristul, are acces garantat la text, ca un prim lector privilegiat, emite judecăți cu privire la autenticitate, la aspectul moral sau estetic, fiind, de regulă, selectat dinainte chiar de către diarist. *Lectorul infidel* este postum și acționează în cazul în care scrierea intimă nu a fost publicată în timpul vieții autorului. El va institui o cenzurare a informației, intervenind în text și eliminând pasaje întregi, pe considerentul că ar contraveni unor principii morale sau estetice. Acest tip de lectură, de cele mai multe ori, rămâne necunoscut. Eugen Simion pomenește și cazul unui lector ce are posibilitatea de a citi, cu voia și la cererea expresă a diaristului, dar declină această solicitare, nedorind să pătrundă în intimitatea autorului, nedorind să ia cunoștință de secretele acestuia. Diaristul însuși joacă rolul unui lector preventiv, pentru că își recitește consemnările în scopul de a le cântări viabilitatea, corectând, încântat sau dezamăgit. Ultimul din serie este *lectorul-scriptor* sau *scriptorul-lector*. El notează la repezeală, pe foi disparate sau în agendă, pentru ca apoi să transcrie în jurnalul propriu-zis, trecând astfel textul inițial printr-un proces de corectare, notare și chiar cenzurare. Eugen Simion concluzionează că jurnalul intim se află într-o stare de relativă dependență de acești lectori – „interni sau externi, doriți sau nedorți, beneficiu sau infractori”.

Situația nu este mai limpede nici când se pune problema destinatarului, iar Eugen Simion propune o sintetizare, pornind tocmai de la cazurile particulare pe care le are la dispoziție pentru lectură. Un caz este cel al jurnalului ca monolog fără destinatar; diaristul îl scrie doar pentru sine, îl păstrează sau îl distruge, în funcție de dispoziția sa capricioasă, deși, conchide criticul, autodestinarea este provizorie, depinde de circumstanțe și se poate schimba oricând. O altă situație este aceea a jurnalului destinat de la început publicării, autorul transformându-și scrierea în literatură, aplicând autocenzura asupra sincerității, asupra spontaneității și anulând confidențialitatea. O a treia posibilitate este destinatarul variabil: jurnalul începe cu destinatar unic (de regulă membru al familiei – copii, soție, iubită, frate etc.), care are și câteva servituți față de diarist (să publice textul, să selecteze fragmente), pentru ca apoi, inevitabil, jurnalul să ajungă tot la marele public, destinatarul inițial fiind transformat într-un pretext. Apoi, este destinatarul invitat la lectură, el având acces la text, cu sau fără acceptul expres al autorului (acesta dorește să îmbuneze destinatarul, să-i genereze o opinie favorabilă și lasă la vedere caietele,

ca din întâmplare). În fapt, orice lector și orice destinatar sunt infractori chiar din clipa în care uzează de aceste calități. Eugen Simion îl citează pe Jean Rousset, care numește jurnalul „un gen ambiguu”, marcat de interdicții și provocând tocmai dorința nestăpânită de a încălca aceste tabuuri.

Un demers interesant al criticului este descoperirea, în interiorul discursului diaristic, a ceea ce el numește „mituri fondatoare” și „fantasme”⁴. Structura ambiguă a jurnalului, temerea permanentă a autorului de a nu-i fi deconspirat secretul operațiunii îl conduc pe Eugen Simion către imaginea lui *Proteus*, aflat însă la ușa marii literaturi, care îl refuză cu obstinație; apoi este *Circe*, simbol al imprevizibilului, al incertitudinii: nesiguranța autorului obligat la reclusiune pentru a nota în jurnal, nesiguranța destinatarului (el însuși sau marele public?!), nesiguranța de a păstra sau de a distruge, la un moment dat, textul, nesiguranța cu privire la modul în care marele public va înțelege și va reacționa la mesajul estetic, moral sau social, dar, în ciuda acestei atmosfere pline de ambiguitate, diaristul își acceptă destinul și continuă să consemneze, asumându-și vulnerabilitatea și insecuritatea. Este detectată și imaginea lui *Narcis*, ceea ce schimbă discursul diaristic într-o formă de autocontemplare, dusă uneori până la capătul vieții diaristului, însă un „narcisism deschis”, permițând și receptorilor să arunce o privire în oglinda sa imperfectă, ce scoate la iveală eșecurile, temerile și angoasele. *Sisif* devine și el un mit asociat diaristului, care își duce povara zilnică, acceptând condiția tragică a unui text minat de inconsistență și de vulnerabilitate. Singurul câștig al acestui Sisif altfel este că lectorul va avea în față produsul finit al chinurilor zilnice, îl va putea evalua, dându-i propria interpretare. Totuși, Eugen Simion precizează că *mitul oglinzii* pare cel mai apropiat de scriitura diaristică, care este o oglindă construită de la început sub imperiul subiectivității, un instrument care transformă dorința de a te contempla în nevoia de a nota ceea ce vezi, astfel încât scriitura confesivă este cea care păstrează, în fapt, imaginea diaristului, o salvează de la uitare, lectorului revenindu-i sarcina de a asambla fragmentele, de a unifica părțile. Este vorba, mai exact, de un joc de oglinzi, în care sunt prezenți trei actanți: diaristul, mânat de dorința de a se cunoaște pe sine și de a lăsa un mesaj despre trecerea sa pe pământ, apoi scriitura în sine, reflectarea în text a imaginii diaristului, și lectorul, obligat prin statutul său privilegiat, să descopere mecanismul ascuns al înlănțuirii faptelor. *Mitul Cehuilalt* se dezvăluie în momentul în care diaristul descoperă, în timpul autocontemplării, o imagine despre sine, până atunci, nebănuită și pe care o camuflează în adâncul textului. Tot Eugen Simion plasează în această mitologie a diarismului și *mitul Eului*, profund subiectiv, oscilant și mai greu credibil, reprezentat de o mie de măști, simbolizând o mie de ipostaze sub care autorul jurnalului înțelege să se ascundă. Diaristul aflându-se permanent în anticamera nehotărârii sau rătăcit în propriul labirint interior, textul pare bântuit și de fantasme, *clandestinitatea*, *frica*, în cele mai neobișnuite ipostaze (frica de a nu

⁴ *Ibidem*, p. 243.

fi deconspirat, de a nu scrie ceva greșit, de a nu suporta consecințele actului de a consemna etc.), apoi *perisabilitatea*, *insecuritatea*, în mijlocul tuturor stând, după cum afirmă Eugen Simion, *mitul creatorului*.

Și pentru că situația nu este suficient de complicată, apar și niște întrebări: *Unde scriu diariștii? Când scriu diariștii?* Pentru prima dintre ele răspunsurile se dovedesc a fi multiple, pentru că spațiul scriiturii clandestine este el însuși marcat de clandestinitate, spre deosebire de opera în sine, de opera de ficțiune, care are dreptul de a fi expusă la masa de lucru. În concluzie, diariștii scriu oriunde simt nevoia să o facă (Eliade), la cafenea (Simone de Beauvoir), între două partide de amor (Anaïs Nin), în călătorii (Gide). Eugen Simion evidențiază și situația specială creată în regimurile totalitate, când jurnalul intim este, în același timp, singura libertate a spiritului posibilă în clandestinitate și infracțiune majoră, ceea ce presupune păstrarea cu sfințenie a secretului cu privire la locul în care se ascunde diaristul în exercițiul funcțiunii. Cât privește a doua întrebare, criticul forțează o imagine clișeică, pe care el însuși a construit-o: „fantasma individului care, într-o seară friguroasă, retras lângă sobă, notează într-un caiet secret ceea ce i s-a întâmplat peste zi sau ceea ce gândește despre sine și lumea din jur. Este atent, în acest răstimp, să nu intre cineva în cameră și să-l surprindă. Este imaginea tradițională a *intimistului*”⁵. Totuși, scrierea diaristică nu este neapărat nocturnă, ci, mai degrabă, a „timpului gol”, când ies la suprafață nevrozele, plictisul. Spune Eugen Simion: „Ora jurnalului este, încă o dată, ora nocturnă, ora slabă, încărcată de energii negative...”

Și, dincolo de răspunsurile la toate întrebările ce privesc diaristica, se înalță „fantasma singurătății diaristului”. *Cine scrie?* La această întrebare se revarsă o mulțime eterogenă, izvorâtă din recensământul pe care îl duc până la capăt teoreticienii: „celibatarii, orfanii, femeile singuratice, adolescenții, bolnavii, exilații, cei care dintr-un motiv sau altul sunt marginalizați, excluși, apoi cei care trec printr-o criză morală sau religioasă, în fine, cum s-a spus de atâtea ori chiar de către cei care țin jurnale intime, încep să facă o cronologie a vieții lor zilnice nu cei care sunt fericiți, ci indivizii nefericiți.” Evident că proporția scriitorilor este mai mare în rândurile dese ale diariștilor, pentru că par a se pricepe cel mai bine cum să-și exploateze angoasele, eșecurile, nevrozele, neputințele, sau, cum spune Eugen Simion, mizează pe „figura *preterițiunii*”.

Situația se complică și mai mult în momentul în care criticul vrea să stabilească o tipologie a jurnalului intim, trecând în revistă încercări anterioare: Amiel, care propune „trei sfere concentrice ale vieții subiective” (*acta, cogitata, sentita*); Michel Leleu, care împarte jurnalele intime în patru categorii (istorice, documentare, personale și mixte); Henri Gouthier (jurnal-mărturie, jurnal egotist sau intim); Maurice Chapelan (jurnal psihologic, jurnal anecdotic) etc. Concluzia la care ajunge Eugen Simion este însă că nu există o puritate absolută a textului

⁵ *Ibidem*, p. 256.

diaristic și orice încercare de a stabili o clasificare a acestui tip de scriere comportă un risc major, dacă nu cumva este sortită, din start, eșecului. O oarecare certitudine, conchide criticul, o conferă stilul diaristului, deși nu într-o măsură absolută, pornind de la o departajare inițială în două modele: *jurnalul stendhalian*, într-o abordare sobră, fără preocupări estetice evidente și păstrând greșelile gramaticale ca semn al autenticității, și *jurnalul flaubertian*, cu un stil elaborat, mai apropiat de preocupările estetice ale literaturii. Concluzia criticului este fără drept de apel: „tipologia jurnalului intim este relativă și vulnerabilă pentru că, acolo unde nu există legi, nu există nici posibilitatea de a grupa produsele unui gen fără legi”⁶.

Apoi, atenția lui Eugen Simion se fixează asupra diaristului însuși, pentru a-l scoate din anonimul său liber consimțit, pentru a-i face anamneza suferințelor care îl determină să consemneze, cu mai multă sau mai puțină meticulozitate, în jurnal. Evident, se recurge, din nou, la inventarierea demersurilor anterioare cu acest scop. Pentru criticul român, portretul-robot al diaristului este caracterizat mai întâi de o serie de defecte, de vicii, care îl particularizează în fața altor scriitori și care îi copleșesc, uneori, calitățile. Și prima „boală profesională”, cum o numește autorul studiului, este *nefericirea*. Fie produsă de un exil real (Gombrowicz – polonezul emigrat în Argentina), fie produsă de un exil interior, generat de imposibilitatea de a se integra în lumea în care trăiesc (Tolstoi, Cesare Pavese). Alte cauze ale nefericirii sunt suferința produsă de afecțiuni fizice (sifilis, tuberculoză, bronșită severă etc.), de o anumită anormalitate (diariștii sunt orfani, își detestă unul dintre părinți, resping ideea de familie, au sexualitate deviantă sau exacerbată, suferă de agorafobie, de schizofrenie, de paranoia, sunt celibatari, au depresie sau sunt înzestrați, în general, cu o sensibilitate ulcerată de factori exteriori). Clandestinitatea scriiturii le oferă un spațiu securizat în care să-și dezvăluie vulnerabilitatea și complexitatea spirituală, deși se dovedește că rolul de panaceu al jurnalului este iluzoriu. Alte cauze? Plictisul, lenea, dezgustul, neliniștea sau, ceea ce numește generic Eugen Simion, *taedium vitae*, care, în mod paradoxal, nu opresc și nu încetinesc ritmul scrierii.

Mai există o întrebare ce își așteaptă răspunsul, fie chiar și unul incomplet. Autorul acestui studiu o formulează astfel: care sunt motivațiile unui lector, poate neavizat, în orice caz diferit de un critic, pentru a se apuca de citit un jurnal intim? În lipsa unor studii sistematice în acest sens, Eugen Simion pleacă în demersul său de la o clasificare a lectorilor acestui tip de scriitură: *lectorul-diarist*, care citește jurnale scrise de alții, *diaristul însuși*, care își recitește propriile notații intime, și *lectorul obișnuit*, publicul, în sensul cel mai larg cu putință. În prima situație, lectura unui astfel de text poate genera descoperirea propriei nevoi de a consemna, de a produce un asemenea tip de scriitură, de a construi o estetică proprie; cazul al doilea se bazează fie pe nevoia de a rememora, fie pe dorința de a prelua de aici informații pentru elaborarea operei adevărate, fie pe necesitatea unei certificări a acestui demers, care să merite continuat sau nu, și lectura este urmată de intervenții

⁶ *Ibidem*, p. 270.

în text, de rescrieri succesive, de ameliorări ale propriului eu, destinat să înfrunte posteritatea critică. În definitiv, este vorba despre scepticismul diaristului, despre nevoia sa de verificare a stilului personal, a puterii de cuprindere și de exprimare, despre dorința de autoconvingere cu privire la utilitatea sau inutilitatea textului diaristic. Totuși, viabilitatea unui jurnal intim este dată de gradul în care acest tip de scriitură reușește să trezească interesul publicului neavizat, de nivelul de penetrare în conștiința lectorului obișnuit. Motivațiile unui asemenea tip de lectură sunt sistematizate de Eugen Simion, el însuși atât lector competent de jurnale intime, cât și diarist. Prin urmare, scrierea diaristică suscită interes, dacă autorul este o personalitate culturală, științifică sau politică, din nevoia de a descoperi resortul uman din spatele faptelor; un alt motiv valabil ar fi, dincolo de reputația autorului, faptul că sunt prezentate experiențe existențiale zguduitoare, așa cum este cazul Annei Frank sau al Aniței Nandriș. La fel de important este și gradul de anticalofilism pe care îl atinge jurnalul intim, ca semn al sincerității diaristului, astfel încât lectorul să își păstreze intactă încrederea, să își conserve interesul și să nu aibă nici cea mai mică bănuială că scrierea intimă este rezultatul unui trucaj literar. Un avantaj al jurnalului este că oferă promisiunea unei vieți privite chiar din interiorul ei, cu elemente verificabile, deși lectorului i se poate înșela orizontul de așteptare, situație în care alege să părăsească scriitura diaristică. Deci lectorul de jurnale intime este mai împovărat decât cel de literatură, consideră Eugen Simion, tocmai pentru faptul că este nevoit să reconstituie, să adăuneze fragmente disparate, nelegate de o logică a narațiunii, să descopere o anume coerență într-un text neguvernate de legi. Bucuria lecturii în acest caz are nevoie de motivații puternice, dincolo de simpla informație, de curiozitatea indiscretă sau de plăcerea estetică, aceste motivații seducându-l pe cititor și răpindu-l, cel puțin pentru o vreme, de pe teritoriul mai sigur al literaturii propriu-zise.

Apoi, autorul acestui studiu pune problema, la fel de spinoasă, a evoluției acestui gen, pe care îl numește „subversiv”, „de sertar”. Pentru că demersul este, în fapt, aproape imposibil, el identifică și compară între ele câteva „modele”, luând în considerare „tipul de scriitură intimă”, „noțiunea de intimism ca atare” și chiar atitudinea lectorului, avizat sau nu față de scrierile intime.

Referindu-se în mod special la ceea ce numește „diarismul românesc”, criticul conturează o serie de concluzii ce subliniază faptul că inițial a fost vorba mai ales de jurnale de călătorie, pentru ca în secolul al XIX-lea să înceapă o dezvoltare timidă a evenimentelor cotidiene și abia în secolul următor scriitorii ca Mircea Eliade sau Eugen Ionescu să creadă în importanța jurnalului intim pentru literatură. O altă observație se referă la catalogarea culturii române drept „o cultură a decenței, prudenței, rușinii”, ceea ce determină o anumită superficializare a scriiturii intime, care se ferește să dezvăluie vulcanul interior al diaristului, lăsând la vedere talentul de moralist sau de pamfletar, cu referire la viața literară contemporană. Eugen Simion pune în discuție și faptul că jurnalul este văzut mai ales ca un „loc de defulare”, diaristul nu consemnează cu gândul că textul poate deveni o scriere

literară de sine stătătoare, ci doar o umbră însoțitoare a operei în sine, excepțiile fiind Octav Șuluțiu sau Radu Petrescu. Criticul vine și cu niște sfaturi-condiții ce ar putea să asigure succesul diarismului românesc: renunțarea la polemismul de mahala specific balcanic, asumarea reflexivității, transformarea textului într-o „cronică a interiorității”, transformarea diaristului din personaj al propriului jurnal într-un „om cu destin”.

Frumusețea amplului demers recuperator al lui Eugen Simion este completată de fragmente din chiar scrierile sale cu caracter diaristic, autorul asumându-și tacit toate înălțările și toate căderile inventariate, toată sinceritatea și toate încălcările flagrante ale regulilor ce guvernează acest tip de scriitură, într-un capitol separat din *Genurile biograficului*, volumul al II-lea, capitol intitulat *Fragmente din jurnalul celui care studiază genurile biograficului*. Ce se obține în urma acestui efort? O relocare a jurnalului intim în spațiul literaturii.

BIBLIOGRAFIE:

Simion, Eugen, *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-opere*, Cartea Românească, București, 1981.

Simion, Eugen, *Sfidarea retoricii. Jurnal german*, Cartea Românească, București, 1985;

Simion, Eugen, *Ficțiunea jurnalului intim (I-III)*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Univers Enciclopedic, București, 2005.

Simion, Eugen, *Genurile biograficului (I-II)*, Fundația Națională pentru Știință și Artă, București, 2008.

Simion, Eugen, *Timpul trăirii. Timpul mărturisirii. Jurnal parizian*, ediție de Mihaela Constantinescu, Univers Enciclopedic Gold, București, 2013.

BIOGRAPHICAL GENRES, BETWEEN THE TIME OF LIVING AND THE TIME OF CONFESSION – AN INVITATION TO RE-READING

Abstract: This paper refers to the way in which the critic Eugen Simion customises the diary into a wider and quite problematic category of writing with a biographic nature (character), always placed at the fragile border between clandestinity and publicity, establishing the fact that this type of writing, despite rejecting the literary conventions, builds its own system of rules which makes it functional, turning itself into a “fiction of nonfiction”.

We identify a series of essential questions which refer to the necessity of an intimate diary, to its function, to the existence of a poetics of a diary.

Simion (re)establishes some concepts related to this kind of writing, and to identifying a relation between the author, the narrator and the characters of a diary. A possible receiver

and many types of readers are discovered, and a new mythology is (re)constructed, specific for this taciturn writing, populated with phantasms and “images of the inner self”. Moreover,

Eugen Simion makes a list of traumas, be they physical or spiritual, which may lead one to the need of turning oneself into a diarist. The Romanian theorist follows both the evolution of the diarist’s place in the literary system and the evolution of the way in which the diary is received by its readership.

Keywords: *diary, function, clause, Eugen Simion, diarist, reader.*